

לכבוד: שר הפנים ח"כ משה ארבל
שר הרווחה מר יעקב מרגי

גילוי דעת: מעמד ארעי כגורם סיכון בקרב ילדים ונוער מבקשי מקלט

אנו הח"מ, חוקרים.ות ואנשי ונשות טיפול בתחומי העבודה הסוציאלית, בריאות הנפש, הפסיכולוגיה וזכויות הילד, מבקשים להתריע על מצבם ההולך ומידרדר של ילדי מבקשי המקלט מאריתריאה ומסודן החיים בישראל. מדובר בכ-8,200 ילדים.ות עד גיל 18, אשר מרביתם נולדו בישראל ומשפחותיהם מתגוררות בארץ קרוב לשני עשורים. הם שוהים בישראל כחוק ועם אשרה זמנית, אך ללא מעמד מוסדר, ולפיכך הנגישות שלהם לזכויות ולשירותים מוגבלת ביותר.

עשרות מחקרים ודו"חות¹ שהתפרסמו בשנים האחרונות מעידים על ההשלכות הנפשיות, ההתפתחותיות והחברתיות של החשיפה לריבוי גורמי סיכון בקרב ילדים ובני נוער אלה. כך לדוגמה, מחקר רחב היקף בנושא מוביליות חברתית-כלכלית שהזמין משרד הרווחה בשיתוף קרן רש"י ואחרים,² מיפה 28 גורמים עיקריים בסביבה הביתית, הלימודית, הקהילתית והפיזית המשפיעים על סיכויי ההצלחה המרכזיים של ילדים ובני נוער.

ילדי מבקשי המקלט בישראל סובלים מפגיעה בכל אחד ואחד כמעט מגורמי ההשפעה האלה. רבים מאוד מבין הגורמים קשורים בהיותם של הילדים חסרי מעמד: אמון, חיבוריות ותחושת שייכות, מסוגלות קולקטיבית, הון חברתי, נורמות וציפיות, קבוצת שווים מקדמת, מעורבות אזרחית, יציבות האוכלוסייה, סגרגציה כלכלית, שירותים ציבוריים ומתח כרוני ועקה של ההורים. כלומר, סיכויי ההצלחה שלהם נמוכים ביותר, והם מוסללים לחיים בשולי-שוליה של החברה הישראלית.

תמונה זו מצטרפת לידוע ממחקרים בעולם, אשר הצביעו על ההשלכות של העדר מעמד על בריאותם הנפשית של פליטים ועל איכות חייהם. כך למשל, נמצא כי פליטים בעלי הגנה קבועה סבלו מאחוזים נמוכים יותר של הפרעות נפשיות, וכי שינוי אשרת השהייה מזמנית לקבועה הובילה

ראו לדוגמה: א.ס.פ. (2023). סוגרים לך דלת: דו"ח על מצב ילדי פליטים ומבקשי מקלט בישראל, 2023. נדלה מתוך https://assaf.org.il/wp-content/uploads/2024/01/assaf2023report_digi-2.pdf;

Birger, L. (2020). "Permanent temporariness:" Eritrean refugees and social workers' perceptions on Israel's policies and their implications for families' well-being. In: D. Roer-Strier & Y. Nadan (Eds.), Context-Informed Perspectives of risk and protection: Diverse populations in Israel (p.217-240). Springer; Fennig M., & Denov, M. (2024). "They have locked us in": The impact of liminality and protracted displacement on the mental health of Eritrean refugee youth living in Israel. In M. Denov & M. Fennig (Eds), Research handbook on children and conflict. Edward Elgar Publishing; Mayer, Y., Ilan, R., Slone, M., & Lurie, I. (2020). Relations between traumatic life events and mental health of Eritrean asylum-seeking mothers and their children's mental health. *Children and Youth Services Review*, 116, 105244; Mayer, Y. (2023). 'The invisible babies': Exploring the ecosystemic challenges and opportunities of childcare for undocumented asylum-seeking infants and toddlers. *Children & Society*, 37(6), 1865-1879.

² מכון ERI עבור ג'וינט ישראל-אשלים, קרן רש"י, עמותת ג'ינדאס לקידום התחדשות עירונית חברתית, ותוכנית יתד במשרד הרווחה. (2019) [מפת הידע למוביליות חברתית-כלכלית](#).

להפחתת סימפטומים של דיכאון ופוסט-טראומה.³ מחקרים אלה מלמדים כי העדר הגנה קבועה מקשה על פיתוח תחושת ביטחון, ודאות ועל היכולת לתכנן לטווח ארוך.

מחקרים שהתמקדו בילדים.ות ובני.ות נוער מהגרים, פליטים ומבקשי מקלט, מציינים גם הם תמונה דומה. מחקרים אלה מתייחסים להגירה כאל אירוע הפוגע ביכולת ההתמודדות של הפרט עם קשיים פסיכולוגיים והתנהגותיים, כולל קשיים נפשיים כגון חרדה ודיכאון, וכן קשיים ביכולות חברתיות ובוויסות רגשות; זאת בהשוואה לנוער שלא חווה הגירה.⁴ אך לא עצם חוויית ההגירה נתפס כגורם הסיכון המרכזי, כי אם גורמים סביבתיים, משפחתיים ותרבותיים הנלווים לא פעם להגירה, ובמיוחד מעבר בין-תרבותי. גורמים אלה כוללים בין היתר חיים בעוני, תנאי דיור ירודים, סיכונים סביבתיים בשכונת המגורים, אי נגישות להשכלה ולשירותי רווחה ובריאות.⁵

גורם מרכזי נוסף הוא יחס החברה הקולטת ובפרט העדרו של שילוב חברתי, אשר נמצאו כמגבירים סיכון להתנהגויות מסכנות בקרב בני ובנות נוער.⁶ כלומר, השילוב של הדרה חברתית, חיים בעוני והעדר נגישות לשירותי רווחה ובריאות, מגביר את הסיכון למצוקה נפשית ולהתנהגויות מסכנות בקרב בני ובנות נוער חסרי מעמד.

כחוקרים.ות וכאנשי ונשות טיפול בתחומי העבודה הסוציאלית ובריאות הנפש, אנו מתריעים.ות באשר להשלכות של גורמים אלה על רווחתם הנפשית של הילדים והנערים, על התנהגותם, התפתחותם ויכולתם לשגשג. מבלי להמעיט בכוחות ובחוסן הנפשי של ילדים.ות ונערים.ות אלה, אנו סבורים כי המשך מצב זה, שבו הם חיים ללא מעמד במשך שנים ארוכות, ובלי יכולת להשתייך לחברה שבה הם גדלים, מגדיל את הסיכון לפגיעה חמורה בהם ובסיכוייהם להצליח בעתיד.

על החתום:

פרופ' אשר בן אריה - דיקן ביה"ס לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האוני' העברית, ומנכ"ל מכון "חרוב"

פרופ' דורית ארם - ראש המעבדה לחקר הגיל הרך וראש מגמת הייעוץ החינוכי, אוני' תל אביב

פרופ' עמית ברנשטיין - פסיכולוג קליני ומנהל המעבדה לתודעה מתבוננת, אוני' חיפה

³ Momartin, S., Steel, Z., Coello, M., Aroche, J., Silove, D. M., & Brooks, R. (2006). A comparison of the mental health of refugees with temporary versus permanent protection visas. *Medical Journal of Australia*, 185(7), 357-361; Nickerson, A., Bryant, R. A., Silove, D., & Steel, Z. (2011). A critical review of psychological treatments of posttraumatic stress disorder in refugees. *Clinical psychology review*, 31(3), 399-417.; Nickerson, A., Steel, Z., Bryant, R., Brooks, R., & Silove, D. (2011). Change in visa status amongst Mandaean refugees: Relationship to psychological symptoms and living difficulties. *Psychiatry research*, 187(1-2), 267-274.

⁴ Belhadj Kouider, E., Koglin, U., & Petermann, F. (2014). Emotional and behavioral problems in migrant children and adolescents in Europe: a systematic review. *European child & adolescent psychiatry*, 23, 373-391; Kien, C., Sommer, I., Faustmann, A., Gibson, L., Schneider, M., Krczal, E., ... & Gartlehner, G. (2019). Prevalence of mental disorders in young refugees and asylum seekers in European Countries: a systematic review. *European child & adolescent psychiatry*, 28, 1295-1310.

⁵ Belhadj Kouider, E., Koglin, U., & Petermann, F. (2014). Emotional and behavioral problems in migrant children and adolescents in Europe: a systematic review. *European child & adolescent psychiatry*, 23, 373-391.

⁶ Hüsler G. & Plancherel B (2007). Social integration of adolescents at risk: results from a cohort study. *Child Youth Studies*, 2, 2015-226.

פרופ' טלי גל - מחזיקת הקתדרה לזכויות ילדים ונוער, הפקולטה למשפטים האוני' העברית
פרופ' בלהה דודזון ערד - ראשת ביה"ס לעבודה סוציאלית בדימוס, אוני' תל אביב
פרופ' נדב דוידוביץ - יו"ר פורום בריאות הציבור, אוני' בן גוריון
פרופ' דני חמיאל - פסיכולוג קליני ורפואי, אוני' רייכמן ומרכז "חוסן" ע"ש כהן האריס
פרופ' מיכל טננבאום - ראשת התכנית לחינוך רב-לשוני, אוני' תל אביב
פרופ' חגי לזין - יו"ר איגוד רופאי בריאות הציבור בישראל
פרופ' אדריאנה קמפ - ראשת ביי"ס ללימודי חברה ומדיניות, אוני' תל אביב
פרופ' מיכל קרומר-נבו - ראשת ביה"ס לעבודה סוציאלית, אוני' בן גוריון בנגב
ד"ר רוני איל-לובלינג - מייסדת ויו"ר הקהילה ללימודי צעירות, מכללת ת"א-יפו
ד"ר ליאור בירגר - חברת סגל, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוני' תל אביב
ד"ר מעיין בורשטיין - מרצה וחוקרת, עו"ס קלינית בכירה ומומחית בתחום ילדים ונוער, מכללת אורנים
גב' אופירה בן-שלמה, מנהלת המכון הישראלי לחינוך בגיל הרך, מכללת אורנים
ד"ר פנינה דולברג - חוקרת ומרצה, המחלקה לעבודה סוציאלית, המרכז האקדמי רופין
ד"ר מרסלו מנחם וקסלר - מומחה לפדגוגיה של ילדים ונוער בסיכון והדרה
ד"ר קים יובל - פסיכולוג קליני וחוקר, המחלקה לפסיכולוגיה, אוני' חיפה
ד"ר עידו לוריא - יו"ר החברה לבריאות הנפש בקהילה
ד"ר יעל מאיר - פסיכולוגית קלינית מומחית, חברת סגל בכיר, אוני' חיפה
ד"ר מייק סטבסקי - פסיכיאטר ילדים
ד"ר מאיה פניג - מרצה בכירה, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוני' תל אביב
ד"ר רות תלמי-כהן - חוקרת ומרצה, הפקולטה למדעי החברה והקהילה, הקריה האקדמית אונו